

1. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

Javaslat a

Pátyi Pincehegy a pincékkel

megyei értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Czentár László

..... (aláírás)

Páty 2016-02-25

I.

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:
Páty Faluközösségért Alapítvány
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: Czentár László
Levelezési cím: 2071 Páty Tulipán u 14
Telefonszám: 06302011252
E-mail cím: pfka@paty.hu; zentar@interware.hu

II.

A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: *Pátyi Pincehegy a pincékkel*
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása
 agrár- és élelmiszergazdaság egészség és életmód épített környezet
 ipari és műszaki megoldások kulturális örökség sport
 természeti környezet turizmus és vendéglátás
3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:
Páty község belterületének déli oldalán emelkedő domboldal
4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik
 települési tájegységi megyei külföldi magyarság
5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A pátyi Pincehegy

A budai hegyek délnyugati végében van Páty község, a fővárostól alig 20 km-re. Ez a vidék a hajdani Pilis megye volt a középkorban az ország közepe. Három királyi székhely között feküdt (Székesfehérvár, Esztergom, Buda). Sűrűn lakott és művelt terület volt. Szőlőtermelő vidék. A budai hegyvidék déli szegélyén a Gellérthegytől a pátyi Mézeshegyig termelt a híres budai vörös. A török kiűzésével a vidék pusztává lett. A lakatlan falvakat német telepesek szállják meg, akik a szőlőművelést is folytatják. Alig egy-két magyar község maradt: Páty, Tök, Tinnye, Bia. Ekkoriban Páty gazdasági életének is a szőlő és a lótenyésztés az alapja. A határ síkabb részén búzát termeltek. A múlt század végén hanyatlak le a lótenyésztés (a parlagi lovak nem ütöttek meg a kötelező katonai mértéket) majd a filoxéra elpusztította az egykor virágzó budai szőlőket. Az elpusztult szőlőtőkék között a víz a termőtalajt is elmossa. A század elején újratelepítik a szőlőket s a rohamosan fejlődő fővárosi piac közelsége kialakítja Páty gazdasági lehetőségeit.

A boros pincék

Aki Biatorbágy felől jön Pátyra, az mielőtt a faluba érne, elhalad a Pincehegy alján. Présházás pincék nagyszerű sorai, utcái, mint valami lakatlan város megragadják az arra járó figyelmét. A múlt század virágzó bortermelésének emlékei.

A falu völgyben fekszik, talaja nedves. A múlt század terméseinek borát nem helyezhették el a gazdasági udvarban. A talajvíztől kis pincét is lehetetlen volt ásni. A falu eredetileg két házsorból állhatott. A népesség szaporodásával a falu sokáig nem épített új utcatorokat, csak a két meglévő sűrűsödött. A telkek elaprózódtak hosszú keskeny csíkokká. Gyakran két család közös udvart volt kénytelen használni, de a kertet már elosztották. Ezért építettek a pátyi bortermelő gazdák a falun kívül a domboldalon a Pincehegyen prэшházakat és pincéket. Erre a domboldalra a falu déli házsorának kertjei is kinyúlnak. E telkek tulajdonosai itt is találtak alkalmas löszpartot száraz pincék fúrására, de nehezebb megközelítésük és kicsiny voltuk miatt ezek helyett a többi gazdákkal új, nagyobb pincéket építettek fent a hegyen.

A Pincehegyen egy részük faragatlan termésköböl épült. A köveket gyűjtötték az erdőben, szántóföldön. A Pincehegyen az építés előtt már jóval faragtatták a követ. Legjobb volt a biai, mert puhább volt és fűrészelhető.-

A Pincehegyen néha közösen építették a pincéket és prэшházakat úgy, hogy az egyszerre épülő prэшházboltok egymást tartották. A szélső pincét támfalakkal biztosították az egyoldalú nyomás ellen. A legrégebbek az 1820-as évekből valók, akkor kezdhették meg a Pincehegy beépítését. Pincehegyen minden gazda ott váltott helyet ahol akart. A pince mindig a ház szoros tartozéka volt.

A munka első része abból állt, hogy a domb oldalát függőlegesen levágták és a kikerülő földet vízszintesen elterítették. Az oldalba vágták a hosszú alagútszerű pincét vagy pincésípot. Ezt belülről kezdve esetleg szintén boltozták. A kő- vagy téglaiív és a föld közötti részt úgy tömték meg, ahogy haladtak kifelé. A pincvesípből - aszerint, hogy milyen hosszú volt - egy vagy több szellőző kéményt fűrtak föl a föld felszínéig, ezek végét szépen faragott kő védte. A síp előtti nagytérre került a prэшház. A prэшház boltozását kőművesek végezték. 5-6 „bógnit" raktak le, akkorát amekkorára a boltívet akarták, azt végigrakták deszkával, s arra építették a faragott kőboltozást.

Az egész család a kőműves kezéhez dolgozott, gyakran a rokonság is segített. A prэшház boltozása után földet hordtak a tetejére. A boltívet „bókony"-nak nevezték. Az első oldalán szögletes v. félköríves kőkeretes ajtót hagytak, és 2-4 kis ablakot; 4 ablak volt azoknál a pincéknél, melyeket lepadlásoltak. Az ilyen prэшházak falára gyámköveket építettek be, melyeken a ledeszakázott gerendák nyugodtak. A prэшházak ajtaját keményfából készítették és vaslemezekkel borították. A vasajtók zárjait préselt és kalapált kovácsmunkák díszítették. Egy ajtón több zár is volt, melyek együttműködését csak a gazda ismerte.

A pince sípjában a hordók, a prэшházban a nagy tölgyfaprés, s a bor egyéb szerszámai voltak. A padláson (ha volt) leöntve állt a gabona.

A pincék szárazak és hűvösek voltak. A szelelőkémények segítségével jól is szellőztek. A ház macskájának külön nyitva hagyott járása volt, hogy az egereket pusztítsa. Mivel már nem termeltek annyi bort, volt hely bőven a burgonyának, répának, így a prэшház teljesen átvette az éléskamra szerepét. A kenyér jobban elállt, a tej jobban feladta a fölét. Nagyobb biztonságban volt a tűz és a rablók elől mint lent. Ezért ragaszkodott az olyan gazda is a pincéhez, akinek semmi bora sem termett. A pince építési költsége is nagyobb volt a házénál. Abban az időben, mikor a pincék legnagyobb része épült - az emlékezet szerint - a házak kicsik és vályogból valók voltak. A gazda gondja inkább az volt, hogy szép, kőből rakott pincével büszkélkedhessen.

A házakból a kertek mezsgyéjén futó ösvények vezettek a Pincehegyre. Az ösvények végén a meredek partba lépcsőt vágtak és korláttal szegélyezték.

Majdnem minden pincében volt tűzhely, a „tüzelőódal". Egy vakablak felett volt a kürtő, mely alatt láncon bogrács lógott. A bort kis poharakból itták, hogy sokat tudjanak inni. Ha egyik pincében megunták, átmentek a másikba. A gazda legényfiának átadta a kulcsot, hogy barátaival kint maradhasson. Még a cigányt is kivitték ilyenkor.

Közösen igen ritkán használták pincét. A gazda igyekezett minden fia számára külön pincét hagyni. Ha két testvérnek egy jutott, az ajtó két kulcsra járt. Az ajtót csak közösen nyithatták.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

A község borvidék jellege a XIX. század végén szűnt meg, egy nagy filoxerajárvány pusztította el a telepítéseket. A hajdan volt gazdák pincesorainak hangulata ma is megejtő. Több mint száz régi pince bújik meg a lombos fák között, várva a szomjazó vándort egy pohár jó borra. A hangulatos séta mellett a régi-új gazdák szívesen mutatják meg a környéket, ahol a Zsámbéki-medence egyik legegységesebben megmaradt pince-sora található. A megújulás megindult. Segíti ezt a megújítást az 1994 óta évenként megrendezett Pátyi Pincenapok eseménysorozata a pátyi borosgazdák részvételével, valamint a közép és ifjabb korú pincetulajdonosok borkultúra iránti elkötelezettsége és az általuk 2010-ben újjáalakult Budakörnyéki Borkultúra Egyesület létrejötte.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

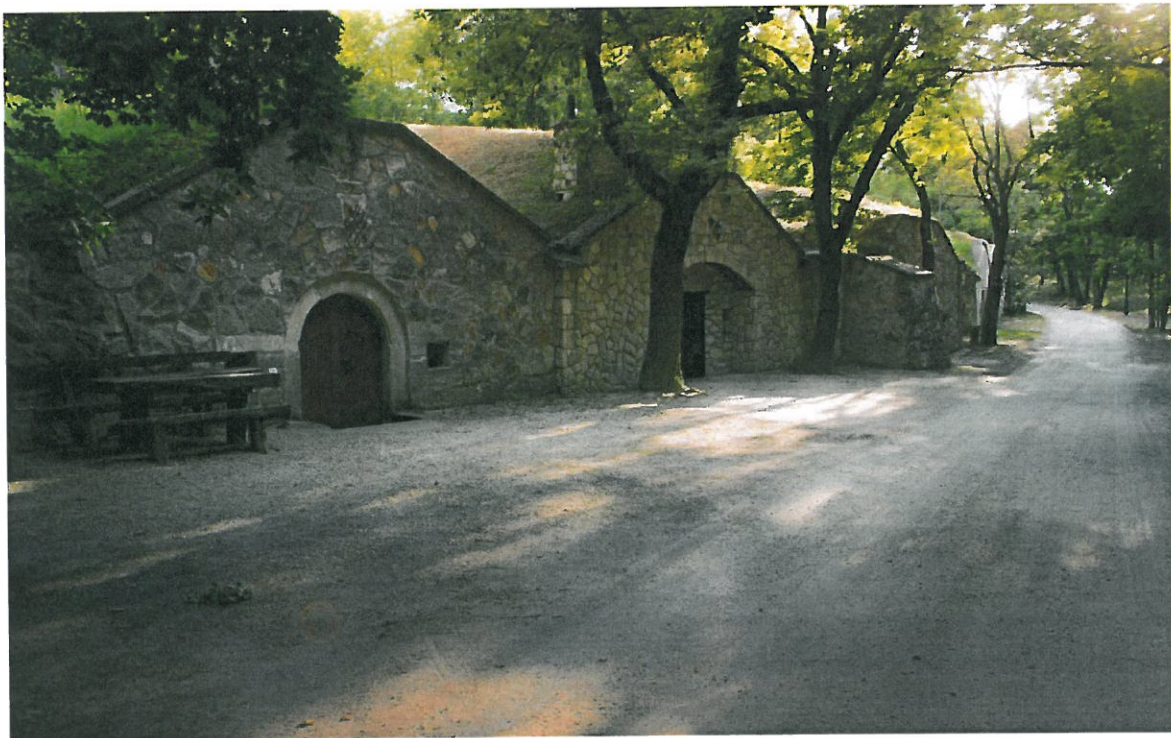
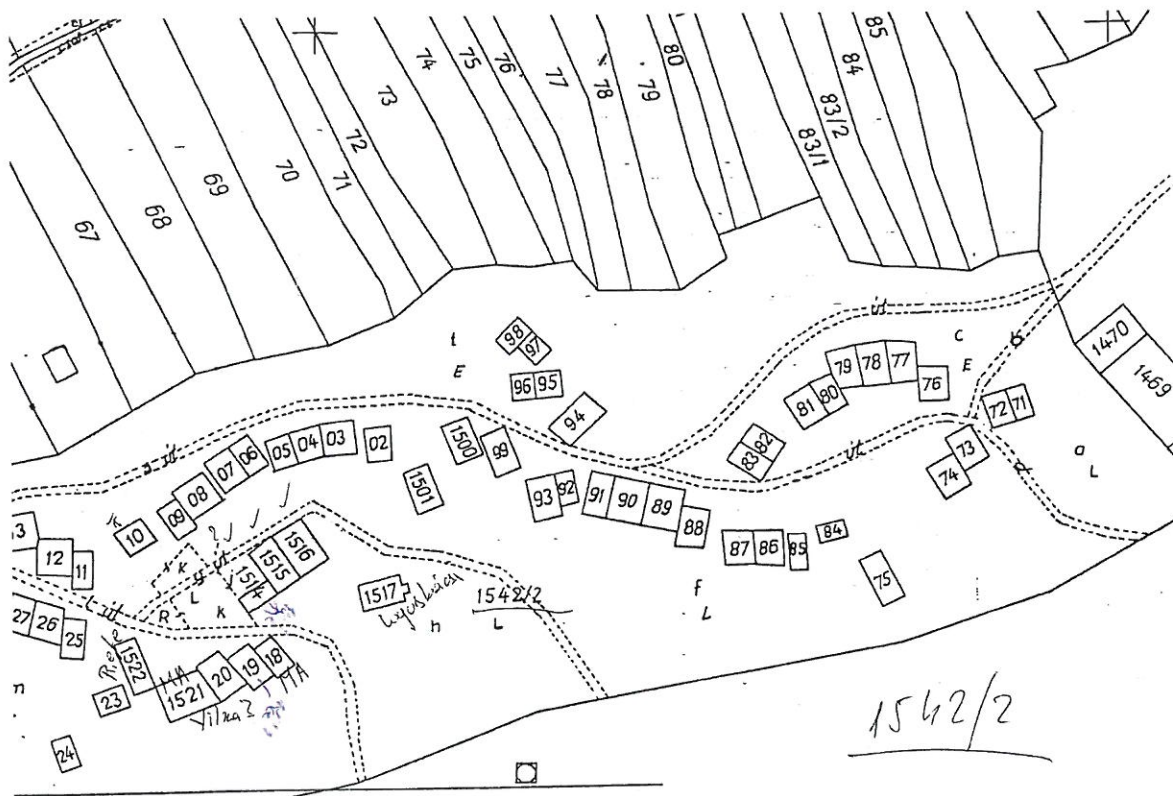
Páty Fejezetek a község életéből I. kötet	Páty Faluközösségért Alapítvány
Páty Fejezetek a község életéből II. kötet	Páty Faluközösségért Alapítvány
Páty Régi képeslapok és emlékek gyűjteménye	Rokolya Péter
Nekem szülőfalum I-II-III. kötet	Wiedermann Gábor
A Mi kis Pincehegyünk film link: https://youtu.be/xx9Qr30w0k8	
http://public.neprajz.hu/neprajz.06.10.php?bm=1&as=57163&kf=P%C3%A1ty	

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

www.paty.hu
www.pincefalvak.hu

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

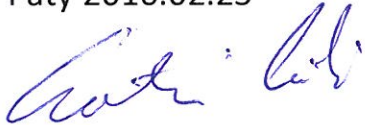

HOZZÁJÁRULÁSI NYILATKOZAT

Alulírott az alábbi nyilatkozatot teszem:

A Páty község értéktárába felvett Pincehegy és pincék vonatkozásában, az értéktári dokumentációban benne foglaltatva és felhasználva, bemutatva a természeti, kulturális, épített környezetet ábrázoló fotókat, dokumentumokat, hozzájárulok ahhoz, hogy azt az értéktári munkálatokban bárki felhasználhassa, másolja, közzé tegye.

Páty 2016.02.25

Czentár László

Jegyzőkönyv

Készült a Páty község Értéktár Bizottság 2016.01.29-én a Községi házban megtartott Bizottsági üléséről.

Jelen vannak:

Czentár László Értéktár megbízott, levezető elnök
Molnár Klára bizottsági tag, jegyzőkönyvvezető
Szabó Andrásné bizottsági tag

Napirendi pontok:

A Pincehegy felvétele a Települési Értéktárba.

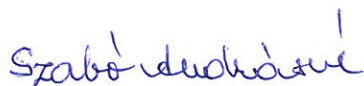
Páty község Települési Értéktár Bizottságának 1/2016. (I.29.) határozata Páty Pincehegy mint Védett kategóriájú örökség »Települési Értéktárába történő felvételéről

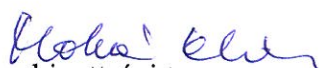
Páty község Települési Értéktár Bizottság megtárgyalta a " Pincehegy mint Kulturális örökség szellemi és tárgyi javak kategóriájú felterjesztést, és az alábbi döntést hozta.

1. Páty község Települési Értéktár Bizottsága egyet ért azzal, hogy a Pincehegy és környezet mint kulturális örökség szellemi és tárgyi javak kategóriájú örökség, a Páty község Települési Értéktárba felvételre kerüljön.
2. A Bizottság felkéri a Bizottság elnökét, hogy a döntés közzétételéről, a felterjesztő értesítéséről valamint a Pest Megyei Értéktárba való felterjesztéséről gondoskodjon.

Határidő: 2016.02.15

Végrehajtásért felelős: Czentár László Értéktár megbízott Páty , 2016.01.29.

bizottsági tag

bizottsági tag

bizottsági elnök

Néhány szó a pátyi borászatról, pincehegyről

A pátyi bor elválaszthatatlan a Pilis déli lejtőin már a korai évszázadokban, részben a rómaiak révén megtelepült szőlőktől. Páty körzetében a Pesti-hegyen, a Pintér hegyen, a Mézes hegyen, s az Alsó-hegyen végig szőlők teremtek. A borokat a középkortól felfejlődő Buda polgárai fogyasztották, kereskedtek velük, igényeikkel is fejlesztve a helyi gazdákat.

A terület régi szőlőfajtái a feljegyzések szerint főleg a következők lehettek: Mézes fehér, Bakator (rózsaszín változat), Fehérdinka, Hosszúnyelű, Rakszőlő, Budai zöld, Pozsonyi fehér, Csomorika.

Ezek, a Bakator kivételével, fehér fajták, mégis az a mondás járja, hogy a híres Budai vörös e tájról került Mátyás király udvarába. Tény, sok fajtáról nem maradtak fenn feljegyzések, pl. a kadarka ekkor már itt volt a Kárpát-medencében.

A pátyi területek bora mindig szervesen illeszkedett a Budai Borvidék borai közé. Minőségüket illetően, a fő információs és igénycentrum, Buda közelsége miatt is megfeleltek a kor borainak. Egy olyan korról beszélünk, amikor a természetes barlangok, kőfejtők kihasználásának kivételével, csak nagyon ritkán épültek kifejezetten borospincék; a kereskedők által fel nem vásárolt, házi fogyasztásra szánt borokat jellemzően a házak mellett a színekben, csűrben tárolták egyéb mezőgazdasági termények társaságában. A mai szemmel borhoz nem illő körülmények a borok minőségére a napok teltével egyre inkább rányomták a bélyegüket... Ez nem csak Pátyon, de a Habsburg királyságok országaiban bizonyos gyakorlat volt, mert a bortárolás javítására született az 1800-es évek elején az uralkodói rendelet, hogy a falvak közösségi földjein, a másra nem hasznosított területeken, az ott lakó szőlőtermesztők pincét építhessenek. Volt ahol ingyen került birtokukba a pincényi terület, volt, ahol némi megváltást kellett a falu részére fizetni érte. E támogató rendelet révén jöttek létre a majd azonos időben megépített pincetömrölések: pincefalvak a síkságokon, a Pincehegy pl. Pátyon. A jellemzően présház+pincebolt kombinációk adta hűvös hőmérsékletek sokat emeltek a borok minőségén.

Sajnos ez a fejlődő szakasz lezárult a filoxeravésszel, előlve a hagyományos fajtákat, csak itt-ott hagyva hírmondót belőlük. A pusztulástól rémült gazdák jellemzően a könnyebb utakat választották. Az újratelepítéseket a filoxerának ellenálló, amerikai direkt termő fajtákkal oldották meg. Így került Páty hegyeire az évszázadok többségében silány bort adó Othello, az Izabella, a Noah, a Delaware, s társaik. Örömteli javulást jelentett e terén, amikor a századelőn, Pátyon is megjelent a Zöld Veltelini, a Rizlingszilváni, majd a '30-as évektől az Irsai Olivér, a '70-es évektől pedig a ma is kiváló Chardonnay, a Sauvignon Blanc. De megjelentek a kékszőlők is, a Kékfrankos, a Cabernet Sauvignon is. Ezekből már lehetett volna jó borokat is készíteni.

Azonban a jobb jövedelmet adó városközelség miatt szűkült a szőlőt művelők köre is. Ekkor fejlődött Budapest világvárossá, kellett a munkáskéz, kellett a jó minőségű pátyi kő. Az 1890-es évektől, a még ekkor is szőlőművelő pátyi családok életmódja a Páty-Bpest, Széna tér útvonalon zajlott. Innen a férfiak építkezésre, az asszonyok a Fény utcai piacra mentek termény és borárulásra, majd estére vissza Pátyra. Ily körülmények közepette szűkült tovább a pátyi szőlőterület, lett egyre kevesebb bor. A szőlő egyre inkább a zártkertekbe szorult vissza. Az elhagyott pincék között megmaradt néhány borkészítő pátyi pincegazda inkább máshonnan vásárolt szőlőből készített bort. A legnagyobb tisztelet azoknak a pátyi polgároknak, akik a szörványokban ekkor is fenntartották a szőlő művelését.

A pátyi borok minőségi javulását furcsa mód a 2000-es évektől kezdődő agglomerációs kitelepülés hozta el. Az új lakosok nemcsak borízlásban, igényességben hoztak új szintet a faluba, de borkészítési szaktudásban is. Az igényesség növekedését elfogadó pátyi gazdák jó része már nem csak pl. borvacsora rendezvényeken is asztalra tehető minőségű borokat termelt, de vannak díjazott pátyi borok a hegyközségi, sőt az Etyek-Budai borvidéki borversenyeken is.

Páty, 2016. február 25.

Ritecz János
Értéktervező borász

Egy szobrász és restaurátor ajánlása

Csák Attila, Pátyon élő szobrász és restaurátor vagyok.

Amikor 30 évvel ezelőtt ebbe a faluba költöztem az első felfedező sétáimon először a település utcái és a házak adták az első benyomásokat az itt élő emberekről. Kevés kivétellel a lakóházak magukon viselték a mindennapi élet nyomait, az egymást követő generációk ízlését és ízléstelenségeit.

A múltbeli pillanatok csak kevés helyen bukkantak fel. A felderítő sétáim során eljutottam a falut szinte körbeölelő dombra, vagy ahogy az ős pátyiak mondják, a „hegyre”, ahol fantasztikus világ fogadott. A fák között egy gyönyörű pincefaludta Csipkerózsika-álmát. Ez aztán egy valódi időkapuzata volt. A száznál is több, zömében XIX. századi pince szinte eredeti állapotában azonnal mesélni kezdett Páty történelméről. Van például egy pince, amit 1848-ban épített a tulajdonosa.

Azt tudjuk, hogy pincét csak jó időjárásban, tavasz után lehet csak ásni és építeni. Szóval javában folyt Magyarországon a forradalom és a szabadságharc, de az élet nem állt meg, megépült a pince. Pincét építeni az életigenlést jelenti. Külön pincéje volt az uradalomnak is. Azt mesélték, hogy a nagypince előtt egy gyönyörű magtárépület állt. Sajnos az már nincs meg. Mint megtudtam, az ófalu házai a település területének a legalacsonyabb, leglaposabb részére épültek. A házak kispincéi belvizesebb voltak, alkalmatlanok a termények tárolására.

A Pincehegy pincéi nem csak a borkultúra kellékei, hanem a házak kamrái is voltak. Itt tárolták a télire való kerti javakat. Ezt jól tükrözik a pincésípok előtti prэшházak galériái is. Van olyan pince, ahol az elülső részben külön mélyedést építettek a kerek gabonátárolónak, hogy ne lógjon bele a közlekedő térbe. Természetesen a fő funkció a bortermelés volt, erről árulkodnak a tonnás tölgypaprések, az évszámos, monogramos, Tardosi kőből faragott préskövekkel. A bortermelésre utal az is, hogy a falu zsellér negyedét Burgondiának hívják. A pincék már tulajdonost cseréltek, van olyan, ami már többször is, de még mindig az eredeti építető család nevére emlegetik a helybeliek. Aztán, hogy a szőlők kipusztultak, csak egy-két gazda járt fel ősszel, hogy kiprészelve a kis szőlőjét, eltegye a krumpliját. Ez a pincék szempontjából szerencsésnek mondható, mert a legtöbb az eredeti állapotában, vagy egy a XX. század elején elvégzett állagmegóvó felújítással átvészelt az idők viszontagságait. Gyönyörűek az eredeti, kopott ajtók, az eredeti záruk. Külön tanulmányt lehetne írni a lakatos trükkökről, amiket itt alkalmaztak.

Napjainkban a falu megint rátalált a pincefalusi szépségére. Újra megindult a bortermelés, igaz, nem ipari, inkább csak kézműves méretekben. Több mint húsz éve megrendezi a falu a Pátyi Pincenapokat, ahol a falu apraja-nagyja találkozik, szórakozik. Úgy gondolom, ez a falu egyetlen olyan közösségi helye, ahová az emberek nem hozzák fel a mindennapok rossz, politikai és munkahelyi batyuit. Az is látszik, hogy a pátyiak vigyáznak arra, hogy a Pincehegy megmaradjon olyan hangulatúnak, amilyen régen lehetett.

A pincék helyi védettséget élveznek. Úgy hiszem, hogy átgondolva a falu épített örökségét, a Pincehegy a gyönyörű pincéivel az egyik legfontosabb értékét hordozza.

Csák Attila

2016-02-10

Páty Község Önkormányzata
2071 Páty, Kossuth Lajos u. 83.
06-23/555-530 Fax: 06-23/344-540
E-mail: foepitesz@paty.hu web: <http://www.paty.hu>

Tárgy:

Páty - Pincehegy
Települési értéktári ajánlás

Páty ófalui részét délről határoló domb a Pincehegy nevet viseli. Ennek oka, hogy a település pincéi pincefaluba tömörülve itt kaptak helyet. A pincék többségénél azonban nem csak a pincerész épült ki, hanem előtte komoly prэшházat is építettek. Az építmények nagy része az 1800-as években épült, többen datált kő jelzi az építés évét. A pátyi pincehegy prэшházai zárt sorúan csatlakoznak egymáshoz, több utcát is létrehozva. Homlokzatuk kialakítása igényes, az ablakokat, kapukat többnyire faragott szegélykő keretezi. Szintén igényes kialakításúak a részletek, a pinceszellőző kémények, az ablakrácsok, a díszítő kőfaragványok, a kovácsoltvas vasalatok.

Amikor a Pincehegy kiépült Páty még jelentős szőlő területekkel rendelkezett. A filoxéra vést követő nagy szőlőpusztulás után azonban ezek visszatelepítése már nem volt sikeres, a pincehegy komolyabb szőlőterület nélkül maradt. Ennek ellenére a pincék, prэшházak nem lettek elhagyva. A pincékre továbbra is szükség volt, mivel a település nagy részén a talajvíz magas és a lakóépületek alatt tároló pince nem volt építhető. A pincék, prэшháza egy része ugyan elpusztult és a terület két végén, ahol a lakórészekhez csatlakozik ott kis mértékben elkezdődött a terület ellakósodása, de ezek szerencsére az összképet még nem rontják. Az épületek őrzik és mai napig is sugározzák azt az építő tudást, ízlést, igényességet, ami létrehozta őket. A homlokzatok aránya, anyaghasználata, nemes anyagainak szép öregedése példaként szolgálhat korunk emberének is.

A pincehegy éli a maga életét a település lakói ma is használják, a terület szerves része a település életének.

Különösen értékes a pincehegy épületegyüttese abból a szempontból is, hogy a falu lakóépületei közül nagyon kevés maradt fenn ebből a korból. Az átalakulás, átépítés a lakóházakat sokkal inkább érintette.

Fontos a terület egységes arculatának megőrzése. Ezt segíti elő, hogy a külön-külön helyrajzi számon lévő prэшházak egyedileg helyi védelem alatt állnak, valamint a terület teljes egésze is helyi értékvédelmi területté van nyilvánítva.

Páty, 2016. február 12.

Székely László
polgármester

Tusnady Zsolt
települési főépítész